

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Живка Стефанова Колева-Златева – катедра „Обща лингвистика и старобългаристика“, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
относно дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология,
научна специалност „Общо и сравнително езиковедие – Балканско езиковедие“

Автор: Венелин Иванов Николаев

Тема: Формално и семантично изразяване на биологичния пол в балканския езиков ареал

Научен ръководител: доц. д-р Мая Александрова

Член съм на научното жури за защита на дисертационния труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Венелин Иванов Николаев, редовен докторант по научна специалност „Общо и сравнително езиковедие – Балканско езиковедие“), професионално направление 2.1 Филология, област на висше образование 2. Хуманитарни науки към Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езиковедие на СУ „Св. Климент Охридски“ въз основа на ректорска заповед № РД 38-657/15.12.2022 г.

1. Общо описание на представените материали

Представеният от Венелин Иванов Николаев комплект материали включва дисертационен труд, автобиография, автореферат, списък и копия на отпечатани научни трудове.

Докторантът има три отпечатани статии по темата на дисертацията, публикувани в сп. „Съпоставително езиковедие“ и сп. „Македонски преглед“. Това са списания, включени в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране

2. Кратки биографични данни за докторанта

Венелин Николаев е завършил Националната гимназия за древни езици и култури през 1992 г. Има диплома по специалност „Гръцка филология (с профилиране по езиковедие) от Националния Каподистрийски университет на Атина, валидирана от МОН в България през 2007 г. От 2018 до 2020 г. е редовен докторант към Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езиковедие към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“.

3. Актуалност на темата на дисертацията и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд представлява съпоставително изследване и има за цел да разкрие системно обусловените възможности за означаване на пола като семантична (класификационна) категория в три балкански езика: български, гръцки и румънски. Поставената цел неминуемо води към изследване на взаимовръзката между пол и граматически род, към разкриване на образуването и употребата на изследваната лексика, на случаи на асиметрия, които изискват обясняване, а то от своя страна води към разкриване на особености във възприемането на света, особености, които могат да бъдат универсални, ареални, специфични. Така изследването заема своето важно място в руслото на съвременните макролингвистични изследвания, фокусиращи вниманието си не единствено върху самия език, но и върху неговата употреба и факторите, които я обуславят. Представените диахронни и синхронни ракурси към изследвания въпрос служат на стремежа за цялостното му осмисляне. Авторът отбелязва, че изследването не е балканистично в тесния смисъл на думата. Обхванатите езици се трактуват не като езици от балканския езиков съюз, а като „езици, говорени от балкански общности“ (с. 14). Бих отбелязала, че тъй като в дисертацията се анализира езиков материал от български, гръцки и румънски, едва ли това уточнение е целесъобразно на този етап. То би било актуално с оглед на бъдещо изследване, разширяващо обхвата на езиците.

4. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията съдържа уводна част, четири глави, обобщаваща част, две приложения и библиография.

В увода е обоснована актуалността на темата, поставени са целите и задачите на изследването. Описана е стъпка по стъпка прилаганата методология. Отбелязано е, че са инвентаризирани съществителни, в които е отразена представата за пола. Това са названия на лица, възрастни и деца, собствени и нарицателни (според роднински връзки, упражнявана професия, занимания, притежавани качества), на животни и въображаеми същества. Посочени са източниците, откъдето е извлечен езиковият материал за всеки от езиците. Докторантът добре се е досетил, че в помощ при откриването на търсената лексика могат да му бъдат обратните речници заради забелязаните общи завършеци. Търсени са преводи на вече открити думи в някой от изследваните езици на останалите езици. Включени са и случайно открити думи в устни и писмени текстове. Разговорна лексика е извлечена и от чатове в интернет. Събраният лексикален материал е класифициран от семантична, формална, словообразователна, стилистична гледна точка. Отбелязвани са случаи на

асиметрия във връзка с образуването на двойки по полов признак. Напълно уместно е търсено обяснение в етимологичните речници на съвременното поведение на изследваната лексика. Етимологията на думата, като своеобразна етимологична памет, определя нейното по-нататъшно функциониране. Приведени са и количествени данни във връзка с определени семантични и формални характеристики на изследваната лексика В обосноваването на прилаганата методология, а и по-нататък в изложението докторантът отбелязва определени свои стъпки с пояснения от типа на: „където преценихме за уместно“, „където ни се струваше за уместно“. Ще отбележа, че е важно преценката на изследователя да бъде експлицитна, тъй като нейната роля в обяснителния характер на изследването е съществена.

Съдържанието на отделните глави е обусловено от поставените цели и задачи. Първа глава, озаглавена „Полът като биологично, граматично и социално понятие“, е с теоретична насоченост. Във втора, трета и четвърта глава е представено изследването съответно на българския, гръцкия и румънския езиков материал. Внушително количество лексика е обхванато. Лексиката е анализирана, класифицирана по различни признаци. Интересни факти са регистрирани, които са благодатни за формулиране на идеи за бъдещи изследвания. Добре би било да бъдат посочени източниците, откъдето са извлечени отделните лексикални единици, особено за тези от тях, които не са общоупотребителни. Едва ли в тези редици от думи с установени корелативни отношения трябва да бъдат включвани и детски думи, като например *храначка* ‘жена, която „гъпче“ дете с храна’ (от речта на четиригодишно дете), тъй като те единствено показват възможно словообразуване с оглед на формираната детска езикова система.

Някои твърдения за употребата на думите не бих казала, че са обосновани. Не става ясно например на какво основание се твърди, че *мъжкарка* се употребява за момиче, което „не се лигави“, а се държи ‘мъжки’ (с. 96); че „от мъжа се очаква да си има приятелка в интимен план, а не приятел изобщо, от какъвто и да е пол“ (с. 85) и др. Като цяло анализът се нуждае от по-прецизно обосноваване. На какво основание например семантиката в бълг. *рогач* ‘мъжки елен’, ‘вид бръмбар’, ‘неотстъпчив, неразбран човек’ е определена като „дейтелна“ (с. 111)?

Библиографията включва 178 заглавия на научни публикации, речници, портали с лексикографски справочници, корпуси с езиков материал. Бих препоръчала при публикуване на дисертационния труд тя да бъде огледана за съответствие на единни принципи на оформяне на различните източници. Ще отбележа и това, че не би трябвало различни томове на един и същ речник да бъдат подавани като различни библиографски единици.

При продължаване на работата по темата на дисертацията, а такава заявка е направена, препоръчвам да докторанта да вземе под внимание и следните изследвания, обхващащи и названия за лица: Георгиева, Цв. Названия на жената роднина в българския език, представени в хетеронимни редове. *Български език*. 68 (2021), 1, 83 – 94; Ангелова, Цв. Словообразователни типове при названия на състояния и процеси, отразяващи, репродуктивните функции на жената, в българския език. *Известия на института за български език „проф. Любомир Андрейчин“*. Кн. 24. 2021, 190 – 225.

По отношение на научния стил на дисертационния труд ще отбележа, че той би спечелил от внимателно редактиране на текста с оглед на прецизността на изказа във връзка с подбора на думите, тяхното съчетаване (вж. например „българогласни“ (с. 86); „възрастови битности“ (119); „собствени нарочно изковани изречения“ (с. 16) и др.).

Също и относно метаезика, чрез който се тълкуват значенията на изследваните думи, бих отбелязала, че не би трябвало да съдържа експресивни думи (вж. например отбелязаното за значението на думата *приятелка*: „В хетеросексуалания канон смисълът е ‘дружка’“).

Бих направила някои критични бележки и относно употребата на научната терминология, която по принцип се нуждае от висока прецизност. Когато се използва утвърден термин или се дава предпочитание на един или друг термин, конкуриращ се с други подобни термини, не е достатъчно авторът на научния текст да заяви по какъв начин възнамерява да употребява термина. Необходимо е изборът да бъде обоснован. В уводната част на дисертацията е включена подточка с наименование „Едно терминологично уточнение“ (с. 16), където е заявено, че ще бъде направено уточнение на термините „суфикс“, „завършек“ и „формант“, но терминът „суфикс“ е обяснен неточно като „наставка, долепена към корена“, за „формант“ веднъж е отбелязано, че е „конгломерат от наставка и окончание“ и втори път, че е „вторият корен на сложните съществителни, където той е придобил статут на повтарящ се смислоносец словообразователен елемент“. Нищо не е казано за утвърдената употреба на термина „формант“ с оглед на словообразуването. Необяснен е останал терминът „завършек“. В тази подточка можеше да бъде обоснована употребата на други важни за изследването термини, какъвто се оказва например терминът „хетероним“, мн. ч. „хетероними“, който в лингвистичната традиция, в това число и в българската, има различна употреба – като название на равнозначни думи в различни езикови системи (на различни езици или диалекти). Едва ли е уместна употребата и на термина „балкански език“ относно езици, като турски, хърватски, сръбски, словенски, след като това е утвърден термин, назоваващ езиците от балканския езиков съюз. Неточно е и твърдението: „В български флексията е много рядка“; „В гръцки флексията има широко

приложение“ (с. 393); „В румънски флексията е много честа“ (с. 394). От примерите се разбира, че авторът има предвид „флективно словообразуване“. Също и свободно образуваният езиковедски термин „обратна флексия“ не бих казала, че е уместен.

8. Автореферат

Авторефератът в общи линии отразява съдържанието на дисертацията, но нейната богата структурата, свидетелстваща за многоаспектността на изследването, не е представена точно. Не е удачен и изборът изложението да бъде в минало време.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въпреки направените критични бележки, не може да бъде оспорено това, че дисертационният труд съдържа научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в езиковедската наука и показват, че докторантът притежава необходимите знания и професионални умения по научна специалност „Общо и сравнително езикознание – Балканско езикознание“ за самостоятелно провеждане на научни изследвания. Поради тази причина давам своята положителна оценка за представения дисертационен труд и ще гласувам за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Венелин Иванов Николаев в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научна специалност „Общо и сравнително езикознание – Балканско езикознание“.

08.03.2023 г.

Член на научното жури:

(проф. дфн Живка Колева-Златева)